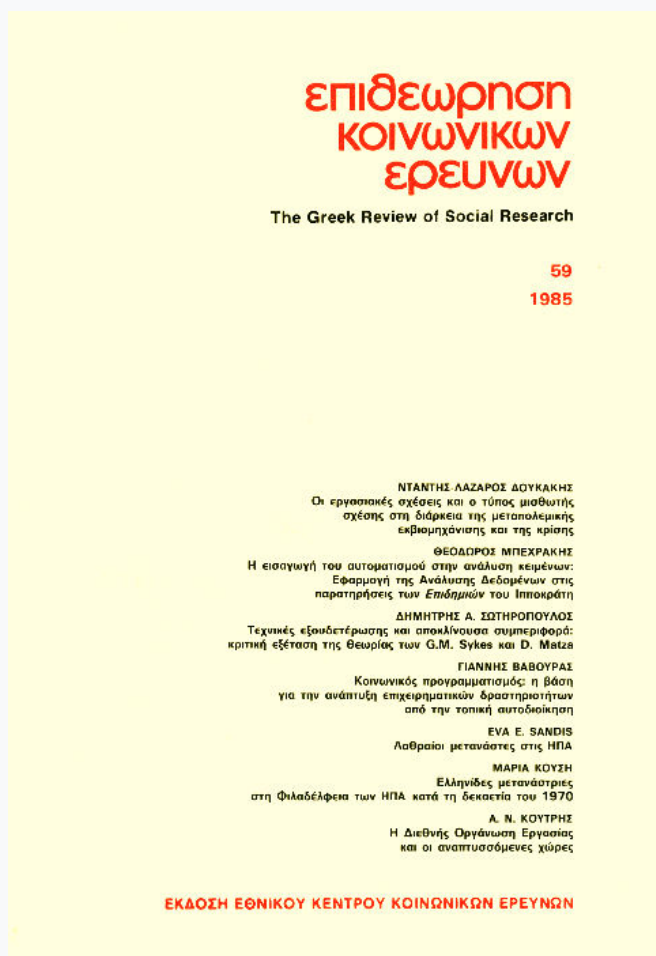

The Greek Review of Social Research

Vol 59 (1985)

59

Τεχνικές εξουδετέρωσης και αποκλίνουσα συμπεριφορά: κριτική εξέταση της θεωρίας των G. M. Sykes και D. Matza

Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος

doi: [10.12681/grsr.771](https://doi.org/10.12681/grsr.771)

Copyright © 1985, Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Σωτηρόπουλος Δ. Α. (1985). Τεχνικές εξουδετέρωσης και αποκλίνουσα συμπεριφορά: κριτική εξέταση της θεωρίας των G. M. Sykes και D. Matza. *The Greek Review of Social Research*, 59, 58–70. <https://doi.org/10.12681/grsr.771>

Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος*

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΞΟΥΔΕΤΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ
ΑΠΟΚΛΙΝΟΥΣΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ: ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ
ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ G.M. SYKES ΚΑΙ D. MATZA

Στο άρθρο αυτό θα ασχοληθούμε με τη θεωρία των G.M. Sykes και D. Matza για τις τεχνικές εξουδετέρωσης. Πρώτα θα δούμε σε ποιο από τα ρεύματα της εγκληματολογικής σκέψης μπορεί να ενταχθεί η θεωρία των τεχνικών εξουδετέρωσης. Στη συνέχεια θα συνοψίσουμε τη συζήτηση που έγινε στην αμερικανική επιστήμη ανάμεσα στον A.K. Cohen και τους Sykes και Matza με επίκεντρο ένα άρθρο των τελευταίων.¹ Θα παρουσιάσουμε τα κύρια σημεία της θεωρίας των τεχνικών εξουδετέρωσης και θα την εξετάσουμε κριτικά, ιδιαίτερα με βάση τις απόψεις ορισμένων Βρετανών εγκληματολόγων. Ύστερα θα αναφερθούμε στις εμπειρικές έρευνες και τις θεωρητικές αναζητήσεις που προκάλεσαν οι απόψεις των Sykes και Matza στις ΗΠΑ. Τέλος, θα αναλύσουμε χωριστά την καθεμιά από τις τεχνικές εξουδετέρωσης προσπαθώντας να ανιχνεύσουμε κάποιες αδυναμίες τους και θα κλείσουμε με μια συνολική εκτίμηση της συμβολής των Sykes και Matza.

Καταρχήν τι είναι οι τεχνικές εξουδετέρωσης; Σύμφωνα με τους εισηγητές της έννοιας αυτής, τεχνικές εξουδετέρωσης (techniques of neutralization) είναι οι δικαιολογήσεις της αποκλίνουσας συμπεριφοράς από τον ίδιο τον αποκλίνοντα

* Ασκούμενος δικηγόρος και μεταπτυχιακός φοιτητής κοινωνιολογίας στο London School of Economics.

1. G.M. Sykes και D. Matza, «Techniques of Neutralization: a theory of delinquency», *American Sociological Review*, Δεκ. 1957, τ. 22, σ. 664 - 670. Το άρθρο αυτό γνώρισε αναδημοσιεύσεις όπως π.χ. στο R.A. Farrell και V.L. Swigert (ed.), *Social deviance*, J.B. Lippincot Co. Φιλαδέλφεια 1975, σ. 255 - 265, στο E. Rubington και M.S. Weinberg (eds), *Deviance: the interactionist perspective*, Macmillan, Νέα Υόρκη ³1978, σ. 435 - 442 και στο M.E. Wolfgang, L. Savitz, N. Johnston, *The sociology of crime and delinquency*, Wiley, Νέα Υόρκη 1962, σ. 249 - 254 (όπου και θα παραπέμπουμε στο εξής) καθώς και στα γερμανικά στο Fr. Sack και R. König, *Kriminalsoziologie*, Akademische Verlag, Φραγκφούρτη 1974, σ. 361 - 371.

δράστη.² Θα μπορούσαμε να εντάξουμε τις τεχνικές εξουδετέρωσης στα πλαίσια της εκλογίκευσης της πράξης (rationalization) που κάνει ο ίδιος ο δράστης πριν ή και μετά από την πράξη του. Αυτόν τον προβληματισμό επεξεργάστηκαν ο Βέλγος ψυχίατρος E. de Greeff (1898 - 1961) και ορισμένοι Αμερικανοί εγκληματολόγοι των θεωριών ελέγχου (control theories).

Πριν από την εμφάνιση της θεωρίας των Sykes και Matza (1957), ο de Greeff είχε μελετήσει τον τρόπο που ο δράστης ανθρωποκτονιών ζήλιας ή εγκλημάτων πάθους «εξουδετερώνει τον έλεγχο» και «περνάει στην πράξη»: άτομα που δοκίμασαν απογοήτευση και προδοσία, μπορούν να οδηγηθούν σε πλήρη ανατροπή των πίστεων και αξιών τους, να προβούν σε αποδέσμευση (désengagement) και επαναξιολόγησή τους (revalorisation) και να κάνουν το πέρασμα στην πράξη (le passage a l'acte). Η εξέλιξη που οδηγεί προοδευτικά στο πέρασμα στην πράξη κυριαρχείται από ένα αίσθημα αδικίας που νιώθει ο δράστης (le sentiment de l'injust -subie).³

Οι Sykes και Matza δεν φαίνεται να έχουν υπόψη τους τη δουλειά του de Greeff, αν και βρίσκονται αρκετά κοντά στην προβληματική του. Μάλλον πρέπει να συνδέσουμε τη θεωρία τους με αυτές άλλων Αμερικανών όπως οι Al. Reiss, F. Ivan Nye, W. Reckless και T. Hirshi. Ο καθένας από τους θεωρητικούς αυτούς εντοπίζει διαφορετικές όψεις των ελέγχων που ασκούνται πάνω στο άτομο και των συνθηκών κάτω από τις οποίες οι έλεγχοι γίνονται αναποτελεσματικοί.⁴

Πάντως οι Sykes και Matza δεν ανήκουν αποκλειστικά στην ψυχολογική παράδοση της εγκληματολογίας. Έχουν σχέση και με την κοινωνιολογική παράδοση και μάλιστα πρόβαλαν τη θεωρία τους σαν απάντηση στην υποπολιτισμική προσέγγιση του Cohen, όπως θα δούμε παρακάτω. Για να δείξουμε ότι τελικά η θεωρία των Sykes και Matza βρίσκεται στο μεταίχμιο των ψυχολογικών και των κοινωνιολογικών θεωριών για την αποκλίνουσα συμπεριφορά, θα κάνουμε μια σύντομη αναφορά και στις αμερικανικές υποπολιτισμικές θεωρίες:

Οι κοινωνιολογικές θεωρίες της απόκλισης, ειδικότερα οι υποπολιτισμικές

2. Μεταφράζουμε τον όρο «deviant behavior» ως «αποκλίνουσα συμπεριφορά» σύμφωνα με τους Ν.Κ. Ανδρουλάκη, *Ποινικόν Δίκαιον*, Γεν. Μέρος, Πανεπ. παραδόσεις, τεύχ. Α', Σάκουλας, Αθήνα χ.χ. σ.σ. και Δ.Γ. Τσαούση, *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*, Gutenberg, Αθήνα 1984, σ. 32 (deviation = απόκλιση).

3. Βλ. E. de Greeff, *Introduction a la criminologie*, τ. 1., Βρυξέλλες, 1948. Βλ. συνοπτικά για τον de Greeff στους G. Stefani, G. Levasseur, R. Jambu - Merlin, *Criminologie et Science penitentiaire*, Dalloz, Παρίσι, 1982, σ. 237 - 238, 259, 259 και H. Mannheim, *Comparative criminology*, Houghton Mifflin Co., Βοστώνη 1965 298, 300. Εκτεταμένα στο J. Pinatel, *Etienne de Greeff*, Ed. Cujas, Παρίσι 1967, σ. 59 κ.ε. 68 - 69. Τη συμβολή του de Greeff μου υπέδειξε ο κ. Ηλ. Δασκαλάκης.

4. W.B. Saunders, *Juvenile delinquency, causes, patterns and reactions*, Holt, Rinehart and Winston, Νέα Υόρκη 1981, σ. 64.

θεωρίες, επιχειρούν να ερμηνεύσουν την αποκλίνουσα συμπεριφορά από μια ειδική κοινωνιολογική σκοπιά. Αφετηρία των υποπολιτισμικών θεωριών είναι η έννοια του εγκληματικού υποπολιτισμού (ή «επιμέρους» πολιτισμού,⁵ criminal subculture): μία κοινωνική ομάδα διέπεται από ένα σύνολο προτύπων και νοημάτων που είναι διαφορετικά μέχρι ενός βαθμού από τα πρότυπα και τα νοήματα της ευρύτερης κοινωνίας στην οποία η ομάδα αυτή ανήκει. Η υποπολιτισμική ομάδα μετέχει στον ευρύτερο πολιτισμό του οποίου αποτελεί μέρος, αλλά διαθέτει ακόμη πρότυπα και νοήματα εντελώς ιδιαίτερα. Πρόκειται δηλαδή για έναν «πολιτισμό μέσα στον πολιτισμό».⁶

Κύριοι εκπρόσωποι αυτού του θεωρητικού ρεύματος είναι οι A.K. Cohen, R.A. Cloward και L.E. Ohlin και ο W.B. Miller⁷ (αν και ο τελευταίος διαφοροποιείται από τους υπόλοιπους). Οι καταβολές της υποπολιτισμικής προσέγγισης βρίσκονται στη Σχολή του Σικάγου και στη θεωρία της διαφορικής συναναστροφής (differential association theory) του E. Sutherland. Οι έννοιες των υποπολιτισμικών θεωριών διέγραψαν μια τροχιά στο εγκληματολογικό στερέωμα από τη δεκαετία του 1930 μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Αφορούν στην εγκληματικότητα των ομάδων και την κλασική εγκληματολογία, γι' αυτό και παραμένουν σε μερικές μόνο περιοχές της εγκληματολογίας. Σήμερα, παρά το γεγονός ότι οι έννοιες αυτές θεωρούνται θολές και εμπειρικά ανασφαλείς, δεν μπορούμε να παραιτηθούμε οριστικά από την κοινωνιολογική προσέγγιση του εγκλήματος.⁸

Στα πλαίσια της συζήτησης αυτής οι Sykes και Matza δημοσίευσαν το 1957 ένα άρθρο με τον τίτλο «Τεχνικές εξουδετέρωσης: Μια θεωρία για την εγκληματικότητα».⁹ Το άρθρο αυτό συνέβαλε στη διείσδυση στην ψυχολογία του αποκλίνοντος ατόμου ξεκινώντας από μια εκτενή κριτική των απόψεων του Cohen.

Κατά τον Cohen το βασικό χαρακτηριστικό του εγκληματικού υποπολιτισμού είναι ένα σύστημα αξιών που αντιπροσωπεύει μια αντιστροφή των κυρίαρχων αξιών. Ο κόσμος του εγκληματία είναι ο κόσμος του κονφορμιστή ανεστραμμένος, και τα πρότυπά του συνιστούν μια αντίθετη δύναμη που στρέφεται

5. Προτιμάμε τη μετάφραση «υποπολιτισμός» για τον όρο «subculture» από τη μετάφραση «επιμέρους» πολιτισμός που χρησιμοποιείται στο *Εγκληματικά περιοχία και συμφορία ανηλίκων* (ΕΚΚΕ, Αθήνα, 1971) του Μ. Πόθου ή από την «υποκοουλτούρα» που προτείνουν άλλοι.

6. M.B. Clinard, *Sociology of deviant behavior*, Holt, Rinehart and Winston, Νέα Υόρκη 1974, σ. 11.

7. Για συνοπτική ανάπτυξη αυτών των θεωριών δεσ οποιοδήποτε εισαγωγικό εγχειρίδιο εγκληματολογίας. Στα ελληνικά βλ. Σ. Αλεξιάδη, *Εγκληματολογία*, I, πανεπ. παραδόσεις, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1980, και Μ. Πόθου, *ό.π.*, καθώς και Ν.Χ. Τάτση, *Ειδικά Θέματα Κοινωνιολογίας*, πανεπ. παραδόσεις, Σάκκουλας, Αθήνα, 1983.

8. G. Kaiser, *Kriminologie*, C.F. Müller, Χαϊδελβέργη 1980, σ. 135.

9. G. M. Sykes και D. Matza, *ό.π.*, σ. 249 - 254.

εναντίον του συμβατικού κοινωνικού καθεστώτος. Ο Cohen εξετάζει συστηματικά τη λειτουργία των αποκλινουσών αξιών σαν μια βιώσιμη λύση των κοινωνικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι νέοι των κατώτερων κοινωνικών τάξεων.¹⁰ Όμως για τους Sykes και Matza η θεωρία του Cohen παρουσιάζει μερικές δυσκολίες εμπειρικής και θεωρητικής φύσης.¹¹

Πρώτον, αν υποθέσουμε ότι υπήρχε ένας εγκληματικός υποπολιτισμός που να έδινε στον εγκληματία την πεποίθηση ότι η αποκλίνουσα συμπεριφορά του είναι ηθικά σωστή, θα μπορούσαμε εύλογα να υποθέσουμε ότι ο εγκληματίας δεν θα έδειχνε αισθήματα ενοχής ή ντροπής. Αντίθετα οι αντιδράσεις του θα έτειναν προς την αγανάκτηση ή το μαρτυρικό συναίσθημα. Αλλά οι εγκληματίες έχουν συχνά αισθήματα ενοχής ή ντροπής, και η εκδήλωσή τους δεν μπορεί να ερμηνευθεί απλώς σαν χειρονομία εξευμενισμού της ποινικής εξουσίας.

Δεύτερον, έχει παρατηρηθεί ότι οι νέοι εγκληματίες συχνά αποδίδουν θαυμασμό σε κονφορμιστικά άτομα. Μάλιστα αισθάνονται απογοητευμένοι όταν οι «σημαντικοί άλλοι» (significant others) του άμεσου κοινωνικού περιβάλλοντός τους υποπίπτουν σε έγκλημα. Όστε, αν ο εγκληματίας ασπαζόταν ένα σύνολο αξιών και προτύπων που βρίσκονται σε πλήρη αντίφαση με εκείνα της κονφορμιστικής κοινωνίας, θα πρέπει να ήταν προσανατολισμένος σε αυτές τις αποκλίνουσες αξίες με έναν μάλλον αντιφατικό τρόπο: ενώ υποθετικά θα ήταν προσηλωμένος στο αποκλίνον σύστημα του εγκληματικού υποπολιτισμού, θα εμφανιζόταν να αναγνωρίζει σε πολλές περιπτώσεις την ηθική αξία του κυρίαρχου συστήματος προτύπων.

Τρίτον, υπάρχουν αρκετά δεδομένα που στηρίζουν την άποψη πως οι νεαροί εγκληματίες συχνά διαχωρίζουν αυστηρά αυτούς που μπορούν να κάνουν θύματά τους από αυτούς που δεν μπορούν, π.χ. δεν κλέβουν φίλους ούτε κάνουν βανδαλισμούς σε εκκλησίες της θρησκείας τους.¹²

Τέταρτον, είναι αμφίβολο αν πολλοί νεαροί εγκληματίες είναι άτρωτοι από τις απαιτήσεις του κυρίαρχου κοινωνικού συστήματος για κονφορμιστική συμπεριφορά. Η πλήρης άρνηση της αξίας των απαιτήσεων για κονφορμισισμό και η αντικατάσταση του παλιού με το νέο σύστημα προτύπων είναι κάτι το απίθανο, αν ληφθεί υπόψη η εξάρτηση του παιδιού ή του νεαρού ατόμου από τους ενήλικους γενικά και από τον κύκλο των ενηλίκων της κοινωνικής του θέσης ειδικότερα.

Με δυο λόγια, η θεωρητική άποψη που βλέπει την εγκληματικότητα των ανηλίκων σαν μια συμπεριφορά που βασίζεται σε αξίες και πρότυπα ενός αποκλίνοντος υποπολιτισμού είναι αμφισβητήσιμη. Ο ανήλικος εγκληματίας φαίνε-

10. A.K. Cohen, *Delinquent boys*, The free press of Glencoe, 1955, σ. 24 κ.ε., σ. 121 κ.ε.

11. G.M. Sykes και D. Matza, *ό.π.*, σ. 249.

12. Στο ίδιο, σ. 250.

ται τουλάχιστον μερικά αφοσιωμένος στο κυρίαρχο κοινωνικό σύστημα κατά το ότι δείχνει συχνά ενοχή ή ντροπή, το ότι επιδοκιμάζει ορισμένα συμβατικά πρότυπα και το ότι διακρίνει ανάμεσα σε αποδεκτούς και μη στόχους της εγκληματικής του δραστηριότητας.¹³

Όπως παρατηρεί ο G. Vold το έγκλημα συνήθως προκαλεί αρνητική αντίδραση του κοινού και του ίδιου του δράστη. Η ευκολότερη ψυχολογική άμυνα του ίδιου του εγκληματία εναντίον της αρνητικής αντίδρασης είναι να επαναπροσδιορίσει την πραγματικότητα (*redifinition of the situation*) και να θεωρήσει ότι η πράξη του «δεν είναι πραγματικά έγκλημα». Αυτό επιτρέπει στον παραβάτη να συνεχίζει την εγκληματική συμπεριφορά του διατηρώντας ταυτόχρονα την εικόνα του εαυτού του άσπλη.¹⁴

Οι Sykes και Matza υποστηρίζουν ότι μεγάλο μέρος της εγκληματικότητας οφείλεται σε αυτό που συνιστά υπεράσπιση απέναντι στην κατηγορία για τέλεση εγκλήματος. Η υπεράσπιση αυτή προβάλλεται με τη μορφή δικαιολογιών για την απόκλιση, που ισχύουν για τον εγκληματία, όχι όμως και για το θετικό δικαιο ή την κοινωνία.

Αυτές οι δικαιολογίες είναι προσπάθειες ορθολογικοποίησης της αποκλίνοιας συμπεριφοράς. Οι αποκλίνοντες που προβάλλουν τέτοιες δικαιολογίες για τη συμπεριφορά τους θέλουν να προστατεύσουν τον εαυτό τους από την αυτο-κατηγορία και από την αποδοκιμασία των άλλων μετά την παράνομη πράξη, όπως ήδη ειπώθηκε. Αλλά λογικά οι δικαιολογίες προϋπάρχουν της αποκλίνοιας συμπεριφοράς και την καθιστούν πιθανή. Η αποδοκιμασία που απορρέει από τα αφομοιωμένα πρότυπα και από τους κοنفορμιστές συνανθρώπους του κοινωνικού περιβάλλοντος του εγκληματία ουδετεροποιείται έτσι ή αναστρέφεται χάρη στην αυτοδικαιολόγηση του εγκληματία. Οι κοινωνικοί έλεγχοι που έχουν ως αποστολή να ελέγχουν ή να παρεμποδίζουν τα κίνητρα αποκλίνοιας συμπεριφοράς καθίστανται ανενεργοί· και το άτομο είναι ελεύθερο να αναλωθεί σε εγκληματική συμπεριφορά χωρίς σοβαρές ζημιές της προσωπικής του εικόνας. Έτσι ο εγκληματίας πετυχαίνει και να παραμένει αφοσιωμένος στο κυρίαρχο σύστημα προτύπων και να διαπράττει παραβάσεις για τον ίδιο αποδεκτές και σωστές. Γι' αυτό δεν πιστεύει ότι βρίσκεται σε ριζική αντίθεση με την κοنفορμιστική κοινωνία, αλλά συχνά αισθάνεται ότι είναι θύμα μιας αδικίας εναντίον του και όχι ότι αδίκησε ο ίδιος. Οι Sykes και Matza ονομάζουν αυτές τις δικαιολογήσεις της αποκλίνοιας συμπεριφοράς «τεχνικές εξουδετέρωσης».

Με την εκμάθηση αυτών των τεχνικών το νεαρό άτομο γίνεται εγκληματίας και όχι με την εκμάθηση ηθικών επιταγών και αξιών αντιθέτων με εκείνες του κυρίαρχου κοινωνικού καθεστώτος (όπως δέχεται ο Cohen).

13. Στο ίδιο, σ. 251.

14. G.B. Vold, *Theoretical criminology*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 1979, σ. 262.

Οι τεχνικές εξουδετέρωσης κατατάσσονται από τους δύο εισηγητές τους σε πέντε βασικές κατηγορίες, τīs εξής:¹⁵

1. Η άρνηση της ευθύνης, με άρνηση της εγκληματικής πρόθεσης. Συχνά εκφράζεται με τη δικαιολογία: «Δεν το εννοούσα, δεν ήθελα να κάνω κάτι τέτοιο».¹⁶

2. Η άρνηση της βλάβης σε περιπτώσεις που η πράξη είναι «παράνομη» αλλά όχι «ανήθικη»· εκφράζεται με τα λόγια «δεν έβλαψα κανέναν».

3. Η άρνηση του θύματος, όταν ο δράστης εμφανίζει τον εαυτό του σαν θύμα ή το θύμα του σαν «κακό», π.χ. σε περίπτωση κλοπής από το μαγαζί του έμπορου — απατεώνα ο κλέφτης λέει μετά από τη σύλληψή του: «Καλά να πάθει, του χρειαζότανε».¹⁷

4. Η κατηγορία από το δράστη εναντίον εκείνου που τον κατηγορεί (π.χ. του εισαγγελέα) ότι είναι υποκριτής, ότι υποκινείται από προσωπική έχθρα κλπ. Ο δράστης συχνά δικαιολογείται: «Όλοι εμένα κατηγορούν».

5. Η επίκληση ανώτερης αξίας, ότι π.χ. παραβιάστηκε ένας κανόνας της ευρύτερης κοινωνίας χάριν ανάγκης της στενότερης κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκει ο δράστης, όπως η οικογένειά του, η παρέα του κ.ά. Συχνά ο δράστης δικαιολογείται: «Πρέπει να βοηθάς τους φίλους σου» ή «δεν το έκανα για τον εαυτό μου».

Ο Cohen έλαβε υπόψη του τις τεχνικές εξουδετέρωσης και απάντησε στην κριτική των Sykes και Matza σε ένα άρθρο που έγραψε σε συνεργασία με τον Short.¹⁸ Στο άρθρο αυτό οι δύο συγγραφείς δεν αντιμετωπίζουν τη θεωρία των Sykes και Matza σαν μια εναλλακτική θεωρία κοινωνικής απόκλισης, αντίθετη με τη δική τους, παρά σαν μια προέκταση των βασικών θέσεων του *Delinquent boys* του Cohen. Συγκεκριμένα η διαμόρφωση αντίδρασης από τον ανήλικο εγκληματία (reaction formation), που ο Cohen συζητάει ήδη στο *Delinquent boys*, είναι μια τεχνική εξουδετέρωσης: ο ανήλικος αντιδρά ψυχολογικά και συμπεριφέρεται «παράλογα», «ανεύθυνα» και «με κακεντρέχεια» προσβάλλοντας τους κανόνες της κυρίαρχης αστικής ηθικής. Άλλωστε η ίδια η δημιουργία ενός υποπολιτισμού αποτελεί μια τεχνική εξουδετέρωσης καθώς ο ανήλικος δράστης εξουδετερώνει τις ηθικές αμφιβολίες του χάρη στην υποστήριξη και την επιδοκιμασία των πράξεών του από τα υπόλοιπα μέλη της υποπολιτισμικής ομάδας του.

Αν ο Cohen θέλησε να ενσωματώσει τις τεχνικές εξουδετέρωσης στο δικό

15. Χρησιμοποιούμε τη μετάφραση των όρων από τον Σ. Αλεξιάδη, *ό.π.*, σ. 114 - 115. Προτιμάμε όμως τον όρο «εξουδετέρωση» αντί του «ουδετεροποίησης» του Σ. Αλεξιάδη.

16. Δες εκτενέστερα D. Matza, *Delinquency and drift*, Wiley, Νέα Υόρκη 1964, σελ. 69 κ.ε.

17. Στο ίδιο, σ. 174 κ.ε.

18. A.K. Cohen και J.F. Short, Jr., *Research delinquent subcultures*, *The Journal of social Issues*, 14 (1958), σ. 20 - 27.

του θεωρητικού σχήμα, δεν συνέβη το ίδιο με τους Βρετανούς εγκληματολόγους όπως ο D. Downes και οι I. Taylor, P. Walton και J. Young. Ο Downes συμπεριλαμβάνει την άποψη των Sykes και Matza στις «εκτενείς» κριτικές που ασκήθηκαν εναντίον των υποπολιτισμικών θεωριών.¹⁹ Θεωρεί δε ότι παράδοξα οι Sykes και Matza απορρίπτουν την έννοια του εγκληματικού υποπολιτισμού, ενώ παρέχουν δεδομένα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διεύρυνση τέτοιων θεωριών. Η «νέα εγκληματολογία» των Taylor, Walton και Young παραδέχεται τη σημασία που έχουν οι τεχνικές εξουδετέρωσης για την αποδυνάμωση του κοινωνικού ελέγχου. Ούτε αμφισβητεί ότι οι τεχνικές εξουδετέρωσης δρουν πίσω από μεγάλο ποσοστό αποκλίνουσας συμπεριφοράς.²⁰ Τόσο όμως οι «νέοι εγκληματολόγοι» όσο και ο Downes αντιπαράτιθενται κριτικά στους Sykes και Matza.

Αφετηρία της κριτικής είναι το ερώτημα: ποιος χρειάζεται τεχνικές εξουδετέρωσης και γιατί; Αν εισαγάγουμε την ταξική παράμετρο στο πρόβλημα της εγκληματικότητας ανηλίκων, τότε πώς θα κατανεμηθούν οι τεχνικές εξουδετέρωσης ανά κοινωνική τάξη; Κατά τον Downes οι διάφορες κοινωνικές αξίες υιοθετούνται από περισσότερες από μία κοινωνικές τάξεις. Το ζήτημα είναι η συχνότητα εμφάνισης της κάθε αξίας στην κάθε κοινωνική τάξη.²¹ Με την ίδια λογική η εγκληματικότητα ανηλίκων δεν περιορίζεται στα πλαίσια ενός εγκληματικού υποπολιτισμού, αλλά διαχέεται σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Αλλά οι Sykes και Matza αποτυγχάνουν να δείξουν πώς κατανέμεται η εγκληματικότητα σε ανηλικούς διαφορετικής κοινωνικής προέλευσης και πώς διαφοροποιούνται οι τρόποι διασκέδασής τους πάλι με την ίδια παράμετρο. Η κατηγορία για αταξική προσέγγιση, που εδώ συγκεκριμενοποιείται εναντίον των θεωρητικών της εξουδετέρωσης, έχει απευθυνθεί γενικότερα από τους Willmott και Downes προς τους ερευνητές των εγκληματικών υποπολιτισμών. Αμφισβητείται δηλαδή σοβαρά ο μύθος της αταξικής νεανικής κουλτούρας που βλέπει τους εφήβους σαν μια κοινότητα αδιαφοροποίητων καταναλωτών.²²

Η διαφοροποίηση κάποιων ομάδων ανηλίκων από κάποιες άλλες μπορεί να γίνει αντιληπτή στην περίπτωση που μια υποπολιτισμική ομάδα δεν καταφεύγει στις τεχνικές εξουδετέρωσης για να προσδώσει νόημα στην αποκλίνουσα δραστηριότητά της, αλλά καλύπτεται συνειδητά κάτω από μια αντικοφορμιστική

19. D.M. Downes, *The delinquent solution*, Routledge and Kegan Paul, Λονδίνο 1966, σ. 68 - 69.

20. I. Taylor, P. Walton, J. Young, *The new criminology*, Routledge and Kegan Paul, 1973, σ. 176.

21. Downes, *ό.π.*, σ. 77 - 78.

22. D. Hebdige, *Subculture, the meaning of style*, Methuin, Λονδίνο 1979, σ. 75, στα ελληνικά D. Hebdige, *Υποκουλτούρα — Το νόημα του στυλ*, μετάφρ. Ε. Καλλιφατίδη, Γνώση, Αθήνα 1981, σ. 10.

ιδεολογία. Τα παραδείγματα πολιτικών ομάδων με μαχητική δράση και αντίστοιχη ιδεολογία αφθονούν στη Δυτική Ευρώπη κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970. Σε τέτοιες ακριβώς περιπτώσεις οι τεχνικές εξουδετέρωσης δεν εφαρμόζονται, γιατί δεν είναι ισχυρή η επίδραση του κυρίαρχου συστήματος αξιών που οι τεχνικές αυτές καλούνται να εξουδετερώσουν. Όστε η χρήση τεχνικών εξουδετέρωσης ούτε αποκλείεται ούτε είναι απαραίτητη σε κάθε αποκλίνουσα δραστηριότητα.²³

Στη βάση της σκέψης του Matza βρίσκεται η επιμονή στην ομοιότητα των κυρίαρχων αξιών της ευρύτερης κοινωνίας και εκείνων της αποκλίνουσας υποπολιτισμικής ομάδας. Ένας αριθμός «υπόγειων» αξιών (subterranean values) θυμίζει έντονα αξίες που υπό άλλο ένδυμα ενσωματώνονται στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων.²⁴ Έτσι ανάμεσα στις κυρίαρχες και τις αποκλίνουσες αξίες υπάρχει ένα διαλεκτικό παιχνίδι που συντελεί στην αλληλοδιαμόρφωση και την προσέγγισή τους: το ενδιαφέρον για περιπέτεια, έκσταση, η απέχθεια για τη σκληρή εργασία, η επιθυμία για γρήγορη οικονομική επιτυχία, η επιθετικότητα που δείχνει σκληρότητα και ανδροπρέπεια, είναι αξίες που υποκρύπτονται με τη μια ή την άλλη μορφή τόσο στο ένα όσο και στο άλλο σύστημα αξιών. Μόνο που οι αποκλίνουσες υποπολιτισμικές ομάδες πραγματώνουν τις αξίες αυτές σε λάθος χρόνο, έξω από τα χρονικά πλαίσια που έχουν καθοριστεί για την αναψυχή. Πάσχουν δηλαδή οι υποπολιτισμικές ομάδες από «κακό συγχρονισμό», γιατί δεν ακολουθούν το συμβατικό ωράριο εργασίας και ελεύθερου χρόνου της ευρύτερης κοινωνίας.

Ο Matza δεν αποδίδει την εγκληματικότητα σε κάποιες κοινωνικές δομές ούτε στη σχολική ή επαγγελματική αποτυχία.²⁵

Αντίθετα προτείνει έναν τύπο εγκληματία, ανεξάρτητο από συγκεκριμένους κοινωνικούς προσδιορισμούς, που περιπίπτει ευκαιριακά σε μια κατάσταση παράσυρσης (drift). Στην κατάσταση αυτή το άτομο μπορεί να επιλέξει ανάμεσα στο να εγκληματήσει ή όχι, δυνατότητα επιλογής που δεν είχε πριν περιέλθει σε κατάσταση παράσυρσης. Και δεν είχε το άτομο τέτοια δυνατότητα, γιατί δεν ήταν παροδικά απαλλαγμένο από τους περιορισμούς του κυρίαρχου συστήματος αξιών. Η παράσυρση είναι λοιπόν μια ευκαιριακή αποδέσμευση από τους ηθικούς περιορισμούς στη διάρκεια της οποίας ο δράστης δεν αισθάνεται υποχρεωμένος να απέχει από την παράβαση των κοινωνικών και νομικών κανόνων.²⁶ Ο παρασυρόμενος (drifter) δεν βρίσκεται σε μετωπική σύγκρουση με τις

23. I. Taylor, P. Walton, J. Young, *ό.π.*, σ. 177.

24. D. Matza και G.M. Sykes, «Delinquency and subterranean values», *American sociological Review*, τ. 26, σ. 712 - 719.

25. R. Hood και R. Sparks, *Key issues in criminology*, World University Library, Λονδίνο 1974, σ. 86.

26. W.B. Sanders, *ό.π.*, σ. 64.

συμβατικές αξίες της κοινωνίας, αλλά, ενώ δεν είναι πραγματικά διαφορετικός ούτε εντελώς όμοιος με τα υπόλοιπα άτομα, παρασύρεται τότε προς τη συμβατική τότε προς την αποκλίνουσα συμπεριφορά, χωρίς να εμπλέκεται ποτέ αποκλειστικά στη μια από τις δυο, αναβάλλοντας συνεχώς τις αποφάσεις του.²⁷

Η παράσυρση και οι τεχνικές εξουδετέρωσης βρίσκονται στο γραμμικό μοντέλο του Matza σε ένα σημείο κάπου μεταξύ της ελευθερίας της βούλησης και του ντετερμινισμού.

Το σημείο αυτό το ονομάζει ο Matza «απαλό ντετερμινισμό» (soft determinism).²⁸ Στο οικοδόμημα της θεωρίας του Matza παρατηρείται μια νοηματική ένταση: αν και ο Matza θέλει να τονίσει τη δυνατότητα επιλογής που απολαμβάνει το άτομο ανάμεσα στη συμβατική και αποκλίνουσα συμπεριφορά, βλέπει την παράσυρση προς την τελευταία ως αποτέλεσμα τυχαιών και απρόβλεπτων καταστάσεων.²⁹ Ακολουθώντας το γραμμικό μοντέλο του Matza θα λέγαμε ότι οι δύο πόλοι έλξης, ο ένας της συμβατικής και ο άλλος της αποκλίνουσας συμπεριφοράς, δεν είναι ισοδύναμοι. Ο δράστης φαίνεται να μη διαλέγει συνειδητά, αλλά μάλλον τυχαία ή απρόβλεπτα να εμπλέκεται σε αποκλίνουσα συμπεριφορά.

Ο Matza αρνείται στους παρασυρόμενους δράστες τη δυνατότητα να έχουν πλήρη συνείδηση των διαδικασιών στις οποίες μετέχουν. Περιορίζει δε την παράσυρση και τις τεχνικές εξουδετέρωσης σε μία κατηγορία ανήλικων εγκληματιών, σε αυτούς δηλαδή που δεν είναι εγκλωβισμένοι στον κόσμο του εγκλήματος ούτε συνεχίζουν την εγκληματική τους καριέρα μετά την ενηλικίωσή τους. Αυτοί, οι «ευκαιριακοί» εγκληματίες, συνιστούν κατά τον Matza την πλειοψηφία των ανήλικων εγκληματιών, ενώ οι υπόλοιποι, οι «σταθεροί» εγκληματίες, δεν είναι παρά η μειοψηφία, που θα συνεχίσουν να εγκληματούν και σε μεγαλύτερες ηλικίες. Γι' αυτό σύμφωνα με τους Taylor, Walton και Young ο Matza δεν μας προσφέρει μια γενική θεωρία για την εγκληματικότητα, αλλά μόνο μια περιγραφή των συνθηκών που καθιστούν πιθανή την εγκληματική συμπεριφορά των περισσότερων εγκληματιών.³⁰

Το θεωρητικό μοντέλο των τεχνικών εξουδετέρωσης και της παράσυρσης έγινε αντικείμενο κριτικής και από άλλους εγκληματολόγους όσον αφορά το εννοιολογικό του περιεχόμενο και την εμπειρική του βάση. Για παράδειγμα ο M.J. Hindenlang δεν πιστεύει ότι τα άτομα εγκληματούν, επειδή πρόσκαιρα αποφεύγουν τις ηθικές δεσμεύσεις τους. Αντίθετα, όσοι δρουν εγκληματικά δεν ασπά-

27. D. Matza, *ό.π.* (Delinquency and drift), σ. 28.

28. D. Matza, *ό.π.*, σ. 29.

29. I. Taylor, P. Walton, J. Young, *ό.π.*, σ. 180.

30. Στο ίδιο, σ. 181.

ζονται γενικά τους κυρίαρχους ηθικούς κώδικες.³¹ Ο T. Hirshi διαφωνεί με τον Matza ως προς το ότι το μεγαλύτερο μέρος της εγκληματικότητας είναι προϊόν της παράσυρσης. Σύμφωνα με τον Hirshi ο εγκληματίας μπορεί να μην καταφεύγει σε συμβατικές δικαιολογήσεις του εγκλήματος (π.χ. τις τεχνικές εξουδετέρωσης), εφόσον όσο λιγότερο πιστεύει κάποιος ότι πρέπει να υπακούσει στους νόμους, τόσο περισσότερο είναι πιθανό να τους παραβεί.³² Ο ίδιος ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι όσο στενότερα είναι ο ανήλικος προσδεμένος στη συμβατική ηθική, τόσο λιγότερο ικανός είναι να κατασκευάσει και να χρησιμοποιήσει τεχνικές εξουδετέρωσης.³³

Σύμφωνα με μια άποψη οι εμπειρικές μελέτες που υποστηρίζουν τη θεωρία της εξουδετέρωσης της ηθικής δέσμευσης του νόμου είναι λίγες και αμφισβητούμενες.³⁴ Η μομφή αυτή απευθύνεται γενικότερα εναντίον των κοινωνιολογικών θεωριών να τους εγκληματικούς υποπολιτισμούς.³⁵ Αδίκει όμως στην προκειμένη περίπτωση τους Αμερικανούς ερευνητές που ασχολήθηκαν εμπειρικά με τις τεχνικές εξουδετέρωσης: R.A. Ball (1966), H.W. Mandle (1972), J.W. Rogers και M.D. Buffalo (1974), W.W. Minor (1980).³⁶

Την κατεύθυνση των εμπειρικών ερευνών για τη διεύρυνση της θεωρίας τους χάραξαν οι ίδιοι οι Sykes και Matza.³⁷ Πρώτη κατεύθυνση έρευνας είναι η διαφοροποιημένη κατανομή των τεχνικών εξουδετέρωσης κατά ηλικία, φύλο, κοινωνική τάξη, εθνότητα. Ο Mandle δεν βρήκε πάντως διαφορές στις τεχνικές κατά ηλικία, παρά μόνο κατά φυλή (μαύροι - λευκοί), στοιχείο που αφορά βέβαια την αμερικανική πραγματικότητα.³⁸ Δεύτερη κατεύθυνση έρευνας είναι η συσχέτιση των τεχνικών εξουδετέρωσης με τα διάφορα είδη εγκληματικών πράξεων. Αλλά ο Minor δεν βρήκε καμιά σημαντική σχέση ανάμεσα στο είδος του εγκλήματος και τα είδη της εξουδετέρωσης.³⁹

Συμπληρώσεις στη θεωρία των τεχνικών εξουδετέρωσης αποπειράθηκαν να κάνουν μεταγενέστεροι θεωρητικοί. Έτσι οι W.C. Reckless και οι S. Shoham μίλησαν για «διάβρωση των κανόνων» (norm erosion) συμπληρωματική της

31. M.J. Hindelang, «The commitment of delinquents to their misdeeds: Do delinquent drift?», *Social problems*, τ. 14 (1970), σ. 508.

32. T. Hirshi, *Causes of delinquency*, University of California Press, Μπέρκλεϊ 1969, σ. 26.

33. Στο ίδιο, σ. 199 - 200.

34. I. Taylor, P. Walton, J. Young, *ό.π.*, σ. 183.

35. G. Kaiser, *ό.π.*, σ. 134.

36. Βλ. συνοπτικά V. Fox, *Introduction to criminology*, Prenticehall inc., Englewood Cliffs, 1976, σ. 139 και S.T. Reid, *Crime and criminology*, Holt, Rinehart and Winston, Νέα Υόρκη, 1982, σ. 123.

37. G.M. Sykes και D. Matza (στο βιβλίο των M.E. Wolfgang, L. Savitz, N. Johnston), *ό.π.*, σ. 254.

38. V. Fox, *ό.π.*, σ. 139.

39. S. T. Reid, *ό.π.*, σ. 123.

εξουδετέρωσης.⁴⁰ Διάβρωση των κανόνων έχουμε όταν παραμερίζει κάποιος τις ηθικές αντιστάσεις του, πράγμα που μπορεί να συμβαίνει π.χ. στη χρήση ναρκωτικών ή στην αντιγραφή σε σχολικές εξετάσεις. Η διάβρωση των κανόνων μαζί με την εξουδετέρωσή τους συντελούν στον παραμερισμό της «εσωτερικής συγκράτησης» διευκολύνοντας έτσι την εμπλοκή του ατόμου σε αποκλίνουσα δραστηριότητα.⁴¹ Επίσης ο Ball πρότεινε συμπληρωματικά την έννοια του «αποθέματος εξουδετερώσεων» (neutralization inventory) που την συνδύασε εμπειρικά με την εγκληματικότητα.⁴²

Οι εμπειρικές μελέτες και οι θεωρητικές συμπληρώσεις δεν καλύπτουν τον προβληματισμό σχετικά με τον τρόπο χρήσης των τεχνικών εξουδετέρωσης. Όλες οι τεχνικές εξουδετερώνουν το νόμο ως προς το δράστη με τον ίδιο τρόπο; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό εξαρτάται από ένα πρότερο ζήτημα, από το τι εννοούμε λέγοντας εξουδετέρωση του νόμου.

Όπως είδαμε, οι Sykes και Matza θεωρούν τις τεχνικές εξουδετέρωσης σαν επέκταση της υπεράσπισης κατά της κατηγορίας που απευθύνεται στο δράστη.⁴³ Η επέκταση αυτή παίρνει τη μορφή δικαιολογιών για την εγκληματική πράξη, που ισχύουν ψυχολογικά για τον ίδιο τον εγκληματία, όχι όμως και νομικά για το σύστημα του ποινικού δικαίου. Το ποινικό δίκαιο παρά την αυστηρή θετικότητα του αναγνωρίζει μόνο προς όφελος του κατηγορουμένου εξαιρέσεις των κανόνων του.⁴⁴ Θα μπορούσαμε κάτω από το πρίσμα της δογματικής του ποινικού δικαίου να δούμε για μια στιγμή μόνο τις τεχνικές εξουδετέρωσης σαν όρους της κατάλυσης ή της μείωσης του αξιόποινου. Η ιδέα της εξουδετέρωσης δεν είναι ότι οι δράστες γνωρίζουν τον νόμο και εκμεταλλεύονται τις εξαιρέσεις του ή τα κενά του. Απλά οι νόμιμοι όροι κατάλυσης ή μείωσης του αξιόποινου μπορούν να παραμορφωθούν και να επεκταθούν στη συνείδηση του δράστη, χωρίς αυτό να προδικάζει την αντίδραση της ποινικής εξουσίας. Η εξουδετέρωση συνίσταται στην εξάλειψη της παραβατικής φύσης της συμπεριφοράς.⁴⁵ Έτσι εξουδετερώνονται στη συνείδηση του δράστη οι πρωτογενείς και όχι βέβαια οι δευτερογενείς κανόνες του ποινικού δικαίου.

Αν τώρα εξετάσουμε ξεχωριστά τις πέντε τεχνικές εξουδετέρωσης που προτείνουν οι Sykes και Matza, θα δούμε ότι δεν λειτουργούν όλες με τον ίδιο τρόπο. Σκοπός τους είναι να καταστήσουν πιθανή την απόκλιση με την εξουδε-

40. V. Fox, *ό.π.*, σ. 139.

41. Η θεωρία της «συγκράτησης» (containment theory) ανήκει στον W.C. Reckless. Βλ. W. C. Reckless, «A new theory of delinquency and crime», *Federal probation*, 25, No. 4, Δεκ. 1961, σ. 42-46.

42. V. Fox, *ό.π.*, σ. 139.

43. Βλ. εδώ παραπάνω, σ. 62.

44. N. Ανδρουλάκη, *ό.π.*, σ. 382.

45. D. Matza, *ό.π.*, σ. 176.

τέρωση του ποινικού νόμου και την παροδική εξασθένηση του δεσμού ανάμεσα στο δράστη και την έννομη τάξη. Αυτό μπορούν να το πετύχουν η πρώτη, η δεύτερη και η πέμπτη τεχνική, δηλαδή η άρνηση της ευθύνης, η άρνηση της βλάβης και η επίκληση ανώτερης αξίας.⁴⁶ Αντίθετα η τρίτη και η τέταρτη τεχνική, δηλαδή η άρνηση του θύματος και η καταδίκη του κατηγορου, δεν βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο ανάλυσης με τις προηγούμενες. Και ισχυριζόμαστε ότι η τρίτη και η τέταρτη τεχνική δεν είναι καν τεχνικές εξουδετέρωσης:

Η άρνηση του θύματος υπερυψώνει το δράστη σε τιμωρό του θύματος που μπορεί να είναι π.χ. ένας μισητός καταστηματαρχής ή ένας μεροληπτικός δάσκαλος. Όμως είναι αμφίβολο αν η προσωπική καταδίκη του θύματος από το δράστη αρκεί για να αντιπαρέλθει ο τελευταίος, έστω ψυχολογικά, την επιταγή του ποινικού νόμου. Η ίδια η τρίτη τεχνική εξουδετέρωσης μπορεί να υποσκάψει την άποψη των Sykes και Matza ότι ο δράστης αποδέχεται κατά βάση το κυρίαρχο σύστημα αξιών. Αν ο δράστης αρνείται και καθιστά θύμα του κάποιον που και η ευρύτερη κοινωνία τον αρνείται, π.χ. ένα μέλος φυλετικής μειοψηφίας, τότε πράγματι εκείνος ασπάζεται τις κυρίαρχες αξίες και άρα δεν τις εξουδετερώνει, αλλά εκμεταλλεύεται τις αντιφάσεις τους. Αν πάλι ο δράστης αρνείται και καθιστά θύμα του κάποιον που έχει αποστολή να υπηρετεί τις κυρίαρχες αξίες, π.χ. ένα δάσκαλο ή έναν αστυνομικό, τότε δεν εξουδετερώνει καθόλου το κυρίαρχο σύστημα αξιών, αφού δεν το σέβεται ούτε καταρχήν.

Η τέταρτη τεχνική, η κατηγορία από το δράστη εναντίον εκείνου που τον κατηγορεί, διαφέρει από τις υπόλοιπες που χρησιμεύουν στο δράστη πριν από την τέλεση της εγκληματικής πράξης. Η καταδίκη του κατηγορου μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο μεταγενέστερα, γιατί προϋποθέτει ότι η πράξη έγινε, ότι ο δράστης συνελήφθη και ότι του απαγγέλθηκε κατηγορία. Η τεχνική αυτή δεν φαίνεται να εξουδετερώνει καμιά δέσμευση πριν από τη διάπραξη κανενός εγκλήματος. Και είναι δύσκολο να ισχυριστεί κανείς ότι ο χρήστης της τέταρτης τεχνικής μετέχει στο κυρίαρχο σύστημα αξιών, δεδομένου ότι δεν το λαμβάνει καθόλου υπόψη του πριν από την πράξη του, ενώ το απορρίπτει μετά από αυτήν, αφού συλληφθεί.

Νομίζουμε λοιπόν ότι η άρνηση του θύματος και η κατηγορία εναντίον αυτού που τον κατηγορεί είναι δύο τεχνικές που αφήνουν περιθώρια εγκυρότητας στη θεωρία του Cohen, την ίδια που οι Sykes και Matza θέλουν να απορρίψουν: τα άτομα που κάνουν χρήση τέτοιων τεχνικών, προερχόμενα από έναν αντικοινομορφιστικό υπολογισμό, μάλλον αντιμάχονται και πλήττουν, παρά εξουδετερώνουν τον ποινικό νόμο.

Οι διαφορές επιπέδου ανάλυσης ανάμεσα στις τεχνικές εξουδετέρωσης που

46. Βλ. εδώ παραπάνω σ. 63.

συζητήσαμε παραπάνω ανιχνεύουν ίσως κάποιες αδυναμίες στη θεωρητική κατασκευή των Sykes και Matza. Προκαλούν πάντως ερωτηματικά σχετικά με το αποκλίνον άτομο που κάνει χρήση των τεχνικών εξουδετέρωσης, πιο ειδικά τον τύπο του εγκληματία.

Ο Matza μάλιστα έχει υποστεί κριτική για τον ιδιόρρυθμο τύπο εγκληματία που αφήνει να διαφαινεται μέσα από τα κείμενά του: ο εγκληματίας του Matza αρνείται την κοινωνία με έναν εντελώς ουδέτερο τρόπο, είναι στατικός και μονοδιάστατος. Περιφρονεί την εργασία, τονίζει τις «υπόγειες» αξίες, πραγματοποιεί σε λαθεμένο χρόνο και χώρο και χρησιμοποιεί μια σειρά από τεχνικές εξουδετέρωσης.⁴⁷

Η θεωρία των τεχνικών εξουδετέρωσης στο βαθμό που είναι κοινωνιολογική θεωρία για το έγκλημα υποπίπτει στην ίδια κριτική που ισχύει και για τις υπόλοιπες θεωρίες τέτοιου είδους. Δεν μπορεί να εξηγήσει, γιατί κάτω από τις ίδιες συνθήκες ορισμένα άτομα εγκληματούν, ενώ άλλα όχι.⁴⁸ Συγκεκριμένα μένει αναπάντητο το ερώτημα, γιατί κάποιοι χρησιμοποιούν τεχνικές εξουδετέρωσης και κάποιοι άλλοι δεν το κάνουν, αν και οι κοινωνιολογικές παράμετροι είναι ίδιες. Γενικότερα τέτοιες θεωρίες αφορούν κυρίως τις συμμορίες ανηλίκων ή τις ομάδες νέων στις εξαθλιωμένες γειτονιές των μεγαλουπόλεων και καταπιάνονται με προβλήματα που έχουν μεγάλη σημασία για την αμερικανική κοινωνία, αλλά πολύ μικρότερη για τις άλλες βιομηχανικές κοινωνίες.⁴⁹

Η θεωρία των τεχνικών εξουδετέρωσης μπορεί να παρουσιάσει προβλήματα κοινά και σε άλλες θεωρητικές προσπάθειες και ιδιαίτερα δικά της ως προς τις φιλοσοφικές βάσεις της σκέψης των συγγραφέων της.⁵⁰ Η προσφορά της όμως παραμένει σημαντική για την αποκάλυψη των μηχανισμών ελέγχου που δρουν στη συνείδηση του αποκλίνοντος ατόμου. Αυτή η διείσδυση των Sykes και Matza στο λεπτό παιχνίδι του δεοντολογικού με το κοινωνικό πραγματικό έχει μεγαλύτερη σημασία από την επάρκεια των αιτίων της εγκληματικότητας που προτείνουν η μία ή η άλλη θεωρία. Όπως γράφει ο H. Mannheim, η λύση στις διαφορές για τους εγκληματικούς υποπολιτισμούς θα βρεθεί μερικά στις ατομικές διαφορές και μερικά στο βάθος του εγκληματικού υποπολιτισμού στον οποίο ανήκει ο αποκλίνων δράστης.⁵¹

47. I. Taylor, P. Walton, J. Young, *ό.π.*, σ. 187.

48. G. Stefani, G. Levasseur, R. Jambu - Merlin, *ό.π.*, σ. 236.

49. H. Göppinger, *Criminologie*, C.H. Beck, Μόναχο 1976, σ. 47.

50. Για μια τέτοια κριτική των απόψεων του Matza βλ. D. Beylveled και P. Wiles, «Man and method in David Matza's "Becoming deviant"», *The british journal of criminology*, τ. 15, Απρ. 1975, σ. 111 - 127.

51. H. Mannheim, *ό.π.*, σ. 516.

Ευχαριστώ το αν. καθηγητή Ηλ. Δασκαλάκη, τις επίκ. καθηγήτριες I. Λαμπίρη - Δημάκη και Κ.Δ. Σπινέλλη, καθώς και τους συναδέλφους δ. Ξαν. Γκούστα και κ. Τηλ. Σεράση και τον κ. Δ.Γ. Καστριώτη για τις πολύτιμες παρατηρήσεις τους σε θέματα θεωρίας, γλωσσικής έκφρασης και μετάφρασης των ξένων όρων.